

1.01 Izvirni znanstveni članek

UDK 27-726.2Jeglič A. B.:94(497.472)"1918/1941"

Prejeto: 31. 8. 2011

Primorski Slovenci in ljubljanski škof Anton Bonaventura Jeglič

MARIJA ČIPIĆ REHAR

mag. zgodovine in dipl. etnologinja ter kulturna antropologinja
Nadškofijski arhiv Ljubljana, Krekov trg 1, SI-1000 Ljubljana
e-pošta: marija.rehar@rkc.si

IZVLEČEK

Članek je razdeljen na dva dela in obravnava povezanost ljubljanskega škofa Antona Bonaventura Jegliča ter primorskih Slovencev, ki so se po prvi svetovni vojni znašli v Kraljevini Italiji pod pritiskom fašizma. V prvem delu se posveča prošnjam Primorcev, naslovljenih na škofa, ter njegovemu diplomatskemu posredovanju v Vatikanu ter pri papežu. V drugem pa kaže situacije primorskih duhovnikov, pobeglih iz Italije v Jugoslavijo, ter njihove stiske.

KLJUČNE BESEDE: ljubljanska škofija, Anton Bonaventura Jeglič, Sveti sedež, Vatikan, Primorska, duhovnik, konfinacija, preganjanje, posredovanje

ABSTRACT

SLOVENES OF THE LITTORAL REGION AND THE LJUBLJANA BISHOP
ANTON BONAVENTURA JEGLIČ

The article is divided into two parts and discusses the relation between the Ljubljana Bishop Anton Bonaventura Jeglič and the Slovenes of the Littoral region, who after World War I found themselves in the Kingdom of Italy and under the pressure of fascism. The first part of the article concentrates on their appeals addressed to the Bishop and on his diplomatic efforts made on their behalf at Vatican and with the Pope. The second part describes the difficult situation and the distress of priests who escaped from Italy to Yugoslavia.

KEY WORDS: Ljubljana Diocese, Anton Bonaventura Jeglič, The Holy See, Vatican, the Littoral region, priests, confinement, persecution, intervention

»Qui si parla solo italiano« ali Pritisk italijanskih oblasti na primorske Slovence

Ob koncu prve svetovne vojne je zaradi poraza velike avstro-ogrške monarhije v vojni Avstro-Ogrska razpadla, tako da je bilo ozemlje razdeljeno na več držav. Nekateri deli slovenskega etničnega ozemlja so ostali zunaj mej Kraljevine SHS, med drugim tudi Primorska. Italija je namreč zasedla Primorsko (Goriško, Trst, Istro), del Notranjske (okraj Postojna, sodni okraj Idrija) in Kanalsko dolino.¹ Na novo je bilo priključenih Italiji med 290.000 in 327.000 Slovencev, ki so skupaj z beneškimi Slovenci v videmski provinci sestavljali dobro četrtno celotnega slovenskega naroda.²

Zaradi novih državnih mej so morali popraviti tudi cerkvene. Goriški nadškofiji so leta 1918 začasno pripojili dekaniji Idrijo in Vipavo. Dokončno pa ju je konzistorialna kongregacija dodelila goriški nadškofiji z odlokom leta 1933. Dekanat Postojna so dodelili tržaški škofiji, Trbiž in Kanalsko dolino pa videmski nadškofiji. Ista kongregacija je z odlokom z dne 25. novembra 1933 uredila razmejitve goriške cerkvene province: ljubljanska škofija, ki je ostala v Jugoslaviji, je bila ločena od goriške metropolije in podrejena neposredno Svetemu sedežu. Pod goriškim metropolitom sta ostali samo še dve škofiji: tržaško-koprška in poreško-puljska. Sveti sedež je zato odločil, da se goriška cerkvena pokrajina priklupi koncilski pokrajini Treh Benečij, zato so goriški nadškof ter tržaški in poreški škof hodili na škofijske konference in pokrajinske cerkvene zbornice beneškega patriarha v Benetke.³

Poleg šoka ob priključitve k Italiji so se kmalu pojavile še nove težave in stiske, saj je po fašističnem prevzemu italijanske oblasti vlada v letih od 1923. do 1929. z zakoni ter kraljevimi in prefekturnimi dekreti izbrisala vse zunanje znake obstoja narodne manjšine: šole, jezik v javni rabi, društva, politične stranke, periodični tisk, finančne zavode, združne zveze, krajevna imena, postopoma tudi imena in priimke.⁴ Začeli sta se ukinjanje društev in ustanov ter preseljevanje izobražencev v notranjost Italije. Slovenci so dokončno izgubili svoja predstavništva v parlamentu in upravnih organih. Legalno jim je ostala le še pravica do tiskanja

slovenske knjige, vendar so bile knjige preganjane in cenzurirane, ostala je slovenska beseda pod cerkveno streho.⁵

»Ugled papežev bo pri Slovencih trpel. Bog se nas usmili«⁶ ali Posredovanja škofa Antona Bonaventuro Jegliča v Vatikanu

Primorski Slovenci so se znašli v nič kaj zavidanja vrednem položaju. Zaradi vse večjega pritiska fašističnih oblasti in italijanizacije so iskali zaslombo in pomoč pri matični državi Kraljevini SHS oziroma Kraljevini Jugoslaviji, vendar je bila ta zaradi majhnega vpliva Slovencev v državi le majhna. Državne oblasti so zato ustanovile Pisarno za zasedeno ozemlje. Delovala je v Ljubljani (od 1918. do 1922.) ter skrbela za begunce in propagando glede agitacije za vrnitev zasedenega ozemlja.⁷ Preostala jim je še cerkvena hierarhija, primorski duhovniki so se tako obrnili na ljubljanskega škofa Antona Bonaventuro Jegliča, ki je bil znan zagovornik slovenstva in posrednik za zatirane. V nadaljevanju bodo obravnavane izključno težave primorskih Slovencev ter posredovanje škofa Jegliča, v to poglavje pa ne bodo vključeni dogovarjanje in urejanje škofijskih mej ter delo za konkordat, saj je to preobsežna tema, ki zahteva svojo obravnavo.

Takoj po končani I. svetovni vojni je škof Jeglič z obžalovanjem spremljal težave tržaškega škofa Andreja Karlina, ki mu je potožil, da so se začeli pritiski nanj že aprila 1919 ob veliki noči.⁸ S stopnjevanjem pritiskov je tako 26. oktobra 1919 dobil iz Rima poziv za odpoved škofiji, to pa je tudi storil in se umaknil v Ljubljano ter postal rektor Zavoda sv. Stanislava.⁹ Poleg tega je Jeglič spremljal tudi težave in pritiske ter nazadnje ugrabitev krškega škofa Antona Mahniča, o stanju na Krku so razpravljali tudi na Jugoslovanski škofovski konferenci in tudi posredovali pri papežu zanj, vendar jim ta ni dal nobenih pisnih zagotovil, pri tem pa je tudi ostalo.¹⁰ Škof Mahnič je bil leto dni v iz-

¹ Kralj: Versko in cerkveno življenje v dobi dozorevanja slovenskega naroda, str. 188.

² Kacin-Wohinz; Pirjevec: Zgodovina Slovencev v Italiji 1866–2000, str. 27.

³ Klinec: Zgodovina goriške nadškofije 1751–1951, str. 51.

⁴ Kacin-Wohinz: Primorski Slovenci in fašizem, str. 419–421.

⁵ Prav tam.

⁶ NŠAL 331, Škof Anton Bonaventura Jeglič, f. 27c, 5. 11. 1919. Zapis v dnevniku škofa Jegliča ob prisilni odpovedi tržaškega škofa Andreja Karlina.

⁷ AS 59, Pisarna za zasedeno ozemlje, f. 1.

⁸ Že ob imenovanju Andreja Karlina za škofa v Trstu leta 1911 so bili številni pomisleki glede imenovanja Slovenca na to mesto, vendar je ob predlogu treh kandidatov za škofa Jeglič na prvo mesto predlagal Karlina predvsem s pomislekom, da je potrebno poskrbeti tudi za slovanske vernike in imeti zanje razumevanje (NŠAL 331, f. 27c, 29. 1. 1910, 31. 1. 1910, 28. 2. 1910, 25. 3. 1910, 28. 11. 1910).

⁹ NŠAL 331, f. 27c, 5. 11. 1919, 14. 11. 1919.

¹⁰ NŠAL, ŠAL V, f. 268, Zapisnik sestanka 15.–20. 7. 1919.

gnanstvu oziroma konfinaciji v Frascati blizu Rima. Od tam se je vrnil bolan, umrl pa je 14. decembra 1920 v Zagrebu, kjer je bil na zdravljenju. Grdo ravnanje s škofoma je Jegliča razburilo, zato je o dogajanju na Primorskem prvič pisal v Rim 26. decembra 1919 in potožil o razburjenju v Istri zaradi pritiskov Vatikana za odstop škofa Karlina ter grožnjah, da bodo ljudje prestopili v pravoslavlje, ker nimajo več slovenskega škofa.¹¹

Jeglič se je vse pogosteje zavzemal za pravice Slovencev v Italiji. Tako je v Nadškofjskem arhivu Ljubljana shranjen dopis zagrebškemu ordinariatu z datumom 19. december 1920, v katerem je Jegličev latinski prevod dopisa narodnega sveta za neosvobojeno domovino v Ljubljani z dne 3. decembra 1919 z naslovom »*Za cerkveno avtonomijo Jugoslovanov v Italiji*«. V njem je navedena statistika razmerja med Italijani in Slovani po škofijah na zasedenem ozemlju. Za Slovane naj bi tako ustanovili samostojno nadškofijo v Gorici, jezik bogoslužja naj bi bil odvisen od pripadnosti vernikov, cerkveno premoženje župnij, ki jih je meja razdelila, pa naj bi pravično razdelili na oboje. Prebegli duhovniki naj bi se vrnili na svoja stara službena mesta.¹²

Pisarna za zasedeno ozemlje je Jegliča 15. januarja 1919 strogo zaupno obvestila o težavah primorskih župnikov v Vipavski dolini, ki je bilo takrat formalno še pod Jegličevo cerkveno upravo. Župnik v Podragi je bil tako kaznovan, ker na cesti ni pozdravil italijanskega oficirja. Za kazen je moral trikrat zaporedoma korakati mimo oficirja in ga pozdraviti, pri tem pa je šlo v prvi vrsti za poniževanje in razkazovanje moči. Poleg tega so k mašam pošiljali italijanske tolmače, da so prevajali vsebine pridig in jih preverjali.¹³

Prvič so se primorski duhovniki na škofa obrnili v začetku januarja 1920, ko ga je obiskal Josip Abram na pobudo duhovnikov iz škofij Gorica, Trst in Poreč. Ti so imeli prej sestanek v Sežani in takrat pripravili *Memorandum Cleri Jugosloveni territorii ab Italis occupati*. Duhovniki so bili nezadovoljni, saj je moral njihov škof Karlin zapustiti škofijo, poleg tega so se bali, da bo podobno tudi z goriškim nadškofom Franciškom Borgio Sedejem in bodo prepuščeni italijanskim škofom. Memorandum so želeli posredovati papežu, vendar ga niso želeli poslati po pošti, saj je že obstajala cenzura, ki je

poskrbela, da so se takšna pisma znašla v košu. Jegliča so prosili, naj odide z njimi v Rim k papežu. Jeglič je privolil, saj so se mu njihove zahteve zdele upravičene. Poudarjeno je bilo, da je treba novemu tržaškemu škofu Angelu Bartolomassiju dodeliti pomožnega škofa, ki bo Slovenec ali Hrvat. Vse Slovence in Hrvate naj bi zbrali v eni nadškofiji, ki bi bila neodvisna od Italijanov. Za mnenje pri nastavitvi škofa naj bi Sveti sedež vprašal tudi lokalne duhovnike. Zelo pomembno bi bilo, da bi bila dopuščena slovanska liturgija. Duhovniki so obiskali tudi slovenske oblasti in politik Gregor Žerjav jim je obljubil 8.000 din za pot v Rim.

V Rim so odpotovali škof Jeglič, dekan iz Komna Ignacij Valentinčič, župnik iz Klanca Emil Šašelj in župnik iz Voloskega Simon Defar. Na poti so se ustavili v Trstu, tam pa so jih z velikim upanjem sprejeli v Narodnem domu. V imenu tržaških izobražencev jih je pozdravil dr. Josip Vilfan.¹⁴ Pri kardinalu Bonaventuri Cerettiju, tajniku Kongregacije za izredne cerkvene zadeve, so 3. marca na avdienci zaprosili za obnovo slovanskega bogoslužja, cerkveno avtonomijo v obliki združitve slovanskih kristjanov v Italiji, priključili pa bi tudi beneške Slovence. Isto prošnjo so ponovili pri kardinalu Fridericu Tedeschiniju, tajniku Kongregacije za sveto obredje, še istega dne pa so obiskali tudi kardinala Niccolo Marinija, tajnika Kongregacije za orientalske zadeve. Ta je poudaril, da obnova slovanskega bogoslužja ne bo težava, da pa je združitve vseh Slovanov pod istim škofom skoraj nemogoča. Naslednjega dne so obiskali državnega tajnika, kardinala Petra Gasparrija, ki je obljubil predstaviti težavo slovanskega bogoslužja kardinalom. Delegacija je nadaljevala delo z obiskom pri opatu sv. Pavla »Fuori delle mura« Leopoldu Schustru, profesorju na orientalski akademiji. Pri njem so v glavnem razpravljali o starih dokumentih, ki so dokazovali slovansko naravo primorskega prostora in uporabo slovanskega jezika pri bogoslužju. Pri tem je bila težava, ker je bilo precej odvisno od tega, katera kongregacija je obravnavala njihove probleme. Pod papežem Pijem X. je bila to Kongregacija za obrede, v času Leona XIII. pa Kongregacija za propagando vere, pri tem pa jim je opat obljubil, da bo poskušal vplivati, da bi o tem odločala kongregacija, v kateri ne bodo samo italijanski kardinali, saj bi to zadevo onemogočilo. Zatem so obiskali kardinala Antonia Vico, prefekta Kongregacije za obrede, ki je ravno tako obljubil

¹¹ NŠAL 331, f. 27c, 5. 11. 1919, 26. 12. 1919.

¹² Dolinar: Jeglič in cerkvenopolitična vprašanja po letu 1918, str. 318–319; NŠAL, ŠAL V, Škofije tuje, f. 255, Za cerkveno avtonomijo Jugoslovanov v Italiji, 4. 12. 1920; Ordinariatus archiepiscopalis Zagrebiensis, 19. 12. 1920.

¹³ NŠAL, ŠAL V, f. 268, Zapisnik z dne 15. 1. 1919.

¹⁴ NŠAL 331, Škof Anton Bonaventura Jeglič, f. 40, Dnevnik potovanja v Rim.

posredovanje, sledil pa je obisk pri kardinalu Raphaëlu Merryju del Valu, tajniku Kongregacije svete pisarne (kasneje Kongregacije za doktrino vere), a jih ni želel poslušati in ga njihove težave niso zanimale. Pri papežu Benediktu XV. so bili sprejeti 6. marca 1920. Papež je bil deloma že seznanjen s problematiko, vendar izključno z italijanskega stališča, tako da so mu predstavili še svojo plat in predali spomenico. Spomenica je vsebovala podrobno statistiko prebivalstva in zgodovinski pregled slovenskega bogoslužja.¹⁵ Papež jim je nakazal, da naj bi bila res ustanovljena škofija za Slovane, pa tudi ritual naj bi bil slovanski. Sledil je porazen obisk pri kardinalu Gaetanu de Laiju, tajniku Kongregacije za zadeve škofov. Označil jih je za upornike in lažnivce. Jeglič je posredoval tudi pri jugoslovanskem poslaniku pri Kvirinalu, da bi priskrbel primorskim duhovnikom finančno podporo, da bi lahko izdajali svoj stanovski časopis. Odposlancem je upanje zaradi obiska pri papežu zraslo in v pričakovanju so se vrnili domov.¹⁶ Na vlaku so razpravljali o svojem obisku, pri čemer so prišli do sklepa, da sta v Vatikanu dve smeri, kar zadeva njihovo problematiko, in sicer na eni strani proitalijanska kardinala Merry del Val in De Lai, na drugi strani pa kardinali pod vplivom prejšnjega papeža Leona XIII. in kardinala Rampolle, ki se niso tako ozirali na nacionalne sfere.¹⁷

V Nadškofijskem arhivu se hrani spomenica, ki so jo primorski duhovniki pripravili ob ustoličenju škofa Bartolomassija v Trstu, žal pa ni nobenega indica, ki bi kazal, da je bila dejansko izročena škofu. V njej so bili duhovniki izjemno jasni. Opisali so dotedanji potek zgodovine, boj za katoliško vero s Turki, tujo nadvlado in podrobno italijansko okupacijo. Škofu so predstavili obnašanje vojske, zahteve vojakov, naj se duhovniki legitimirajo, posebno ko so odhajali delit maziljenje umirajočim. Takoj po prihodu italijanske vojske so celo od duhovnikov zahtevali, naj se v znamenje spoštovanja odkrijejo pred vojaki, a so to zahtevo sčasoma opustili. Prizadeli so jih tudi spreminjanje podružničnih cerkva v vojašnice, zapiranje slovenskih šol in potem odpiranje italijanskih. Ostro so bili proti razpustitvi narodnih društev, zavodov, gospodarskih združenj, uvedbi italijanščine kot uradnega jezika, poitalijančevanju krajev in osebnih imen. Za versko življenje slovenskega prebivalstva je bilo pogubno

odstavljanje slovenskih duhovnikov in nastavljanje italijanskih, pri čemer je bilo prejemanje zakramentov oteženo npr. kako naj bi se slovenski vernik spovedal grehov italijanskemu duhovniku? Nato so jim Italijani dali vedeti, da Slovencem ni treba k spovedi, dokler se ne naučijo italijanščine. Med drugim so tudi ostro protestirali proti grešnim plesom, ki so jih prirejali Italijani. Sledili so natančni statistični podatki o prebivalstvu celotne škofije. Duhovniki so tako zahtevali, naj se slovanski duhovniki vrnejo v svoje župnije po škofiji, priznanje vseh ugodnosti, ki so jih imeli italijanski, samovoljne oblasti naj ne bi duhovnikov predstavljale po župnijah, med člani kapitljev v Kopru in Trstu pa bi morali biti tudi Slovani. Zahtevali so dobro vzgojo v semeniščih, ki ne bi temeljila na nacionalni pripadnosti, in prosto uporabo narodnega jezika po vseh cerkvah.¹⁸

Primorski duhovniki so spomladi 1921 ponovno prosili Jegliča, naj posreduje zanje v Vatikanu v zvezi z imenovanjem slovenskega škofa in slovenske liturgije. Škofa je tokrat spremljal samo dekan v Komnu Ignacij Valentincič. Škof je zelo hitro sprevidel, da bodo ostali praznih rok. Papež je bil v celoti podrejen italijanski vladi, tako da jim je bilo obljubljeno le, da bodo na novo imenovani škofi znali slovensko. Vlada je namreč zahtevala, da je škof Italijan ali pa vsaj Italijan po prepričanju.¹⁹ Vse utvare o pomoči Svetega sedeža so se razblinile in situacija je ostala ista.

Jugoslovanska vlada oziroma dr. Anton Korosec so prosili Jegliča, da bi posredoval pri poslancu Virgilu Ščeku v zvezi z italijanskih zahtevami, povezanimi s Črno goro. Na Ščeka so se obračali tudi drugi duhovniki, potem pa je Šček poleti 1921 vložil prošnjo za samostojno jugoslovansko škofijo na Primorskem.²⁰

Novembra 1922 se je pri Jegliču oglasil Anton Požar, ki je odpotoval v Beograd po finančno pomoč za goriško malo semenišče, porušeno med vojno, in se je ob tej priložnosti potožil škofu. Zaupal mu je takratne razmere in predvidevanja za naprej. Primorci so namreč pričakovali, da bo škof Bartolomassi odšel iz Trsta. Za njim naj bi seveda prišel zopet Italijan, jugoslovanska vlada v Kraljevini SHS pa naj bi ustanovila italijanski vikariat za 10.000 Italijanov, da bi potem Primorci v Trstu dobili generalnega vikarja Slovenca.²¹ Vendar so

¹⁵ NŠAL 331, Škof Anton Bonaventura Jeglič, f. 27c, 14. 1. 1920, 21. 1. 1920, 12. 3. 1920.

¹⁶ Prav tam.

¹⁷ NŠAL 331, Škof Anton Bonaventura Jeglič, f. 40, Dnevnik potovanja v Rim.

¹⁸ NŠAL 331, f. 40, Spomenica.

¹⁹ NŠAL 331, f. 27c, 10. 4. 1921.

²⁰ NŠAL 331, f. 27c, 4. 2. 1922; Kralj: Škof Anton Bonaventura Jeglič in Primorski Slovenci, str. 395.

²¹ NŠAL 331, f. 27c, 21. 11. 1922.

bila to le predvidevanja in lažno upanje, da se bo položaj izboljšal. Škof Bartolomassi se je odpovedal škofiji in odšel v Pinerolo, kjer ni bilo takšnih pritiskov fašističnih oblasti nanj.

V istem mesecu je Jegliča obiskal tudi dekan iz Krkavč Matej Škerbec ter izpostavil težave duhovnikov pri pridobivanju državljanstva in pokojnin. Ker je Jegliču vedno manjkalo duhovnikov, jim je ponudil službovanje in nastavitve v ljubljanski škofiji. Škerbec ga je seznanil tudi z mučenjem duhovnikov: grožnje s strelnim orožjem, pitje ricinusovega olja. Jeglič v svojem dnevniku z veliko zaskrbljenostjo navaja: »Povedal je, kako fašisti neljube duhovnike mučijo. Pridejo po tri ali štiri, eden nastavi duhovniku revolver na prsi, drugi mu kaže granato, tretji ga sili piti ricinovo olje in kriče »o bevera o morte!« Duhovnik mora izpiti; dvanajstotri so že tako naredili. V šole pošiljajo kot učitelje talijanske duhovnike, ki naj učijo vse predmete in tudi verouk. Ves pouk v talijanskem jeziku. Ko pride nedavno na podružnico, da opravi popoldansko pobožnost, dobi tam talijanskega duhovnika, ki moli rožni venec talijansko, za kar ljudstvo godrnja in mrmra. Ko tega duhovnika vpraša, kdo ga je pooblastil, zavpije nad njim: komur to ni všeč, naj gre čez mejo! – Grožnoka²² Versko življenje je bilo oteženo z nastavljanjem italijanskih duhovnikov, ki niso znali slovensko, veliko pa jih je bilo v slovenske župnije premeščenih kazensko, to pa kaže na kakovost verskega življenja, ki so ga ti zagotavljali vernikom.

Primorski duhovniki so Jegliču poslali pisma, v katerih so podrobno opisali položaj po župnijah. Tako mu je februarja 1923 pisal kaplan Anton Čok pri sv. Antonu v Trstu o prepovedi slovenskih pridig v cerkvi z izgovorom, da Slovenci razumejo italijansko, vse bolj številne so bile grožnje fašistov o prepovedi vseh slovenskih pridig v Trstu. Slovenske duhovnike naj bi upokojili ali jih preganjali. Po Istri so nastavljali vse več italijanskih duhovnikov, zato se je zmanjšalo število vernikov v cerkvah. Ponovno so pripravljali delegacijo za obisk papeža v Rimu in prosili pomoči Jegliča.²³ Škof je o tem obvestil dr. Korošca in papeža v Rimu.

Vsakih pet let je moral lokalni škof v Rim k papežu na poročanje »ad limina« in tako je Jeglič potoval oktobra 1923 v Rim, na poti nazaj v Ljubljano pa je obiskal še svojega metropolita, nadškofa Sedeja v Gorici, se ustavil pri duhovnikih v Vipavski dolini, ki so bili do konca prve svetovne vojne del njegove škofije, in se tako na svoje lastne oči preprical o razmerah pod Italijani. Duhovniki

so povsod pripovedovali o fašističnem pritisku na slovensko prebivalstvo, vendar so mu ti zatrjevali, da so močni in se ne bodo pustili podjarmiti.²⁴ Jeglič je tako v več pismih nadškofu Sedeju v Gorico obžaloval pritiske, ki so jih nanj izvajali fašisti, in mu izražal podporo, da bi mu uspelo vztrajati na njegovem mestu.²⁵

Jeglič je ves čas spremljal dogajanje na Primorskem in tako je 10 decembra 1923 v skrbi za primorske vernike pisal goriškemu nadškofu Sedeju: »Fašisti so se zadnje čase znova zoper Vas zarotili. Hudo je to! Toda molite za pomoč od zgoraj, da bi ne izgubili poguma in da vztrajate prav do skrajnosti. Slovenci čutijo, da ste Vi njihova zadnja opora. Ako odidete Vi, kaj bo z njimi? Zapuščeni bodo skoraj gotovo kakor v Istri. Bog Vas je v te bridkosti postavil, pomagal Vam bo do dobrega izjda.«²⁶ Ob vseh bridkosti, ki so prizadele Primorce, je Jeglič ob vse večjem nasilju tudi Vatikanu potarnal, tako je v svojem pismu Piju XI. 23. januarja 1924 menil: »Žalost nas prevzema zaradi pogodbe, sklenjene med kraljevino SHS in kraljevino Italijo, v kateri niso upoštevane pravice Slovencev in Hrvatov pod italijansko oblastjo, kakor pravico do šol, glede vere in glede gospodarskih organizacij. Zaradi raznih ... se naše ljudstvo pod Italijo upravičeno odvraca od Boga.«²⁷ Kot dokaz Jegličeve povezanosti s Primorci je tudi njegovo imenovanje za častnega člana Goriške Mohorjeve družbe (13. novembra 1924).²⁸

Ministrstvo za zunanje zadeve je Jegliča 26. novembra 1925 obvestilo, da mu je italijanski kralj Vittorio Emanuele III. podelil red sv. Mavricija in Lazarja, ker je opravil predpisane cerkvene obrede ob prenosu posmrtnih ostankov italijanskih vojakov s pokopališča sv. Krištofa v Italijo.²⁹ Ob velikem jubileju, 25-letnici škofovanja nadškofa Sedeja, je bil Jeglič povabljen na slavo v Gorico, vendar so ga obmejne straže v Podbrdu na povelje višjih oblasti kljub urejenim dokumentom zavrnilo, zato se je moral vrniti v Ljubljano. Ob tem dogodku je tudi vrnil odlikovanje italijanski vladi, o tem pa jo je obvestil prek konzulata v Ljubljani.³⁰

Stranka SLS je jeseni 1928 sklenila pripraviti članke, v katerih bi po jugoslovanskih, nemških, francoskih in angleških časopisih opozorili na krivice, ki se dogajajo primorskim Slovencem v Italiji.

²² NŠAL 331, f. 27c, 27. 11. 1922.

²³ NŠAL 331, f. 27c, 1. 3. 1923.

²⁴ NŠAL 331, f. 27c, 1. 11. 1923.

²⁵ Sedej: Škof Jeglič in goriški nadškof Sedej, str. 88–91.

²⁶ Klinec: Primorska duhovščina pod fašizmom, str. 35.

²⁷ NŠAL 331, f. 27c, 23. 1. 1924.

²⁸ NŠAL 331, f. 23, Razna važna pisma, Diploma, 20. 12. 1924.

²⁹ NŠAL 331, f. 23, Razna važna pisma, 26. 11. 1925.

³⁰ Jagodic: Nadškof Jeglič, str. 597.

Pri tem so se obrnili tudi na dr. Antona Korošca, ki pa se zaradi svojega položaja v vladi glede tega ni mogel opredeliti. Jeglič je podprl objavo izjav v časopisih.³¹ V Slovencu so se tako kmalu začeli pojavljati članki o Primorski. Prvi je izšel 11. novembra 1928 z naslovom *Pozdrav trpečim bratom in sestram*, opisoval pa je obljube italijanskega zunanjega ministra, ki je javno zagotavljal Slovencem kulturno in narodno svobodo, vendar so bile to lažne obljube. V okviru istega naslova sta bila objavljena še dva prispevka, in sicer *Križev pot našega Primorja*, ki je opisoval zasedbo, izvedbe volitev, požige in nasilje fašistov, ter *Pogreb*, ki govori o Kurentu, ki umira.³² Sledili so številni članki o fašističnem nasilju nad Slovenci. Opisovali so trpljenje zatiranih in razgaljali strahote fašizma. Ti članki so se pojavljali vse do 22. januarja 1929, in to vsak drugi ali tretji dan. Potem jih ni bilo več.³³

Vsakokrat, ko so k Jegliču prispelle prošnje za preganjane in trpeče, je hitro pisal v Rim. Tako je oktobra 1929 prejel telegram s prošnjo delegata Jurčiča za posredovanje za pet istrskih fantov, ki so jih fašistične oblasti v času volitev v Beramu v Istri zaprle in jih na sodnem procesu poskušale obsoditi na smrt. Jeglič je takoj poslal telegram kardinalu Gasparriju s prošnjo, naj preprečijo usmrnitev obsojenih.³⁴ Podobno je ravnal maja 1929, ko je bil pri papežu v Rimu, takrat je namreč posredoval za pomilostitev primorskega politika Janka Kralja, ki je bil takrat konfiniran na otoku Lipari.³⁵

Zaradi pomanjkanja duhovnikov so se primorski duhovniki na Jegliča obračali tudi s prošnjami, naj jim dodeli kakšnega duhovnika. Župnik v Jelšanah je tako 10. avgusta 1926 pisal Jegliču, ali bi lahko dobil kaplana, pri tem pa je posebej poudaril, da bi on sam in škof na Reki poskrbela, da ga fašistične oblasti ne bi zatirale. Škofijska pisarna je na prošnjo odgovorila negativno, saj je duhovnikov povsod manjkalo.³⁶

Vrhovni svet krščanskih organizacij Slovencev in Hrvatov v Italiji je Jegliču poslal spomenico glede vprašanja Katoliške akcije 22. junija 1927. V njej je podrobno predstavil celotno obsežno delo na tem področju in oblikoval mnenje o italijanski Katoliški akciji, ki je bila čisto drugačna organizacija, saj delo ni bilo toliko povezano z duhovniki kot z laiki, poleg tega je bila izrazito italijanska organizacija, zato je v osnovi zavračal pridružitve akciji. Poudarek slovenske Katoliške akcije je bil med drugim tudi na obnovi delovanja vseh kulturnih in družbenih organizacij, ki so bile na Primorskem prepovedane. Zaradi vsestranskega poudarjanja italijanskega nacionalizma je bilo precej omajano zaupanje v visoke cerkvene dostojanstvenike, saj se niso zavzeli za svoje slovanske duhovnike in vernike. Pravice manjšin, ki so bile zagotovljene po Versajski pogodbi, tu niso bile spoštovane, to pa je slovenski Katoliški akciji dajalo še toliko večji pomen v vlogi branilke pred vsiljeno italijanizacijo. Da bi organizacija delovala še bolje, so predlagali duhovne svetovalce in vrhovnega duhovnega voditelja. Izvolili naj bi jih na zboru dekanijskih delegatov, Jeglič pa bi jih potrdil. Škofa so še prosili, naj izposluje pri Svetem sedežu, da bo njihova organizacija samostojna Katoliška akcija Slovanov v Italiji ter bi njihova prosvetna zveza mogla vstopiti v internacionalno katoliško zvezo. Na koncu so poudarili, da je ohranitev slovenstva v Italiji odvisna od cerkvenega gibanja.³⁷

Na zasedanju Jugoslovanske škofovske konference od 12. do 15. oktobra 1928 v Zagrebu so prebrali poročila o fašističnem preganjanju in predsednik konference je predstavil nekaj korakov za posredovanje, kakšni so bili, pa iz zapisnika ni vidno. Nuncij je govoril tudi o odzivu na članek, objavljen v hrvaškem dnevniku *Narodna politika*, v katerem je bil objavljen poziv Svetemu sedežu, naj obsodi delovanje fašističnih oblasti. Podpisan je bil

³¹ NŠAL 331, f. 27c, 8. 11. 1928.

³² Predpostavljam, da se navezuje na delo Kurent pisatelja Ivana Cankarja.

³³ Vsi članki so izšli v Slovencu: Pozdrav trpečim bratom in sestram, 11. 11. 1928, Križev pot našega Primorja, 11. 11. 1928, »Pogreb«, 11. 11. 1928, Najnovejša nasilja fašizma, 20. 11. 1928, Fašistovski strah, 21. 11. 1928, Zakaj je bila ustavljena Goriška straža, 22. 11. 1928, Časnikar Kemperle zaprt, 23. 11. 1928, »Zločin« g. Kemperla, 24. 11. 1928, Fašizem in komunizem, 24. 11. 1928, Kdaj bo temu konec, 25. 11. 1928, Zakaj je g. Kemperle zaprt!, 25. 11. 1928, Protimoralno delo fašistov, 27. 11. 1928, Slovenci v Italiji, 3. 12. 1928, 22. 12. 1928, 23. 12. 1928, 20. 1. 1929, 22. 1. 1929, Zlobni napadi na goriškega nadškofa, 6. 12. 1928, Novo nasilje fašistov, 8. 12. 1928, Največja nevarnost za Evropo, 11. 12. 1928, Dr. J. Kralj za 5 let konfiniran, 14. 12. 1928, Živahnost italijanske diplomacije, 20. 12. 1928, Še enkrat opozarjamo, 21. 12. 1928, Italijanska vlada Slovencem za božič, 27. 12. 1928, Križev pot Janka Kralja, 28. 12. 1928, Potrebna beseda, 4. 1. 1929, Brez svobode, 5. 1. 1929, Sporna vprašanja z Italijo, 12. 1. 1929, Fašistična šola med Slovenci, 15. 1. 1929, Opozarjamo, 18. 1. 1929.

³⁴ NŠAL 331, f. 27c, 15. 10. 1929.

³⁵ Kralj Jerman: Janko Kralj, utišani in pozabljeni slovenski politik (1898–1944), str. 73.

³⁶ NŠAL, ŠAL V, f. 255, Pismo dekana iz Jelšan, 10. 8. 1926.

³⁷ NŠAL 331, Škof Anton Bonaventura Jeglič, f. 40, Spomenica o vprašanju Katoliške akcije Slovencev in Hrvatov v Italiji, 22. 6. 1927.

»istrski duhovnik«. Nuncij je poudaril, da Sveti sedež ne more storiti mnogo, saj je v zelo težavnem položaju.³⁸

»Io sono Jugoslavo, ma anche restero Jugoslavo« in Beg primorskih duhovnikov v ljubljansko škofijo

Že med prvo svetovno vojno, ko so Italijani zavzemali slovenske kraje, so morali nekateri zavedni slovenski duhovniki zaradi groženj z usmrtnitvijo zbežati v Jugoslavijo. Rudolf Klinec je navajal že za leto 1919 izgon kapucina, p. Marka Fišerja, in dveh usmiljenih bratov iz Gorice ter beg šentviškega župnika Henrika Peternela.³⁹ Ob koncu vojne in po fašističnem prevzemu oblasti ter še pozneje, v dvajsetih in tridesetih letih, so bili številni duhovniki prisiljeni v izgnanstvo v Jugoslavijo. Prvi so prišli tisti, ki so jim že med vojno grozili in so se ob prihodu Italijanov umaknili. Eden izmed njih je bil Andrej Nartnik, župnik v Kortah, ki je pobegnil takoj po vojni decembra 1918 in je poleti 1920 zaprosil za vrnitev v tržaško-koprsko škofijo, vendar so mu oblasti prošnjo kljub posredovanju ordinariata v Trstu zavrnil. Podobno je bilo tudi z Nikolajem Žugljem, ki se po odhodu Karlina ni mogel več vrniti v Trst.⁴⁰ V podobnem položaju so bili tudi Laurencij Kos, nekdanji kaplan v Rojanu, Peter Švegelj, nekdanji župnik v Movražu, in Matija Dubrovič, nekdanji župnik v Lovrečici (Umag), ki so ob koncu vojne pobegnili pred italijanskim nasiljem in se niso več mogli vrniti ter so prosili za službo v ljubljanski škofiji.⁴¹

Podobne težave so imeli številni duhovniki, ki so bili rojeni na Kranjskem, vendar so službovali na Primorskem, italijanska oblast jim ni priznala državljanstva in so se bili prisiljeni izseliti, ostali so tudi brez dohodkov, tako da so se obrnili na ljubljanskega škofa. Eden izmed njih je bil Matej (Matevž) Rebolj, prej župnik v Truškah, rojen sicer v Kranju, vendar pa je 52 let služboval v tržaški škofiji. Kot starčku čez osemdeset let staremu mu italijanska vlada ni priznala pokojnine in mu ni dala državljanstva, zato se je obrnil na ministrstvo v Beograd, da bi mu kot jugoslovanskemu državljanu dodelili pokojnino. Po dolgotrajnih (4 leta) postopkih se je obrnil na ljubljanskega škofa, da bi ta

posredoval pri oblasteh.⁴² Oblasti so tako odredile pokojnino v višini 1.100 dinarjev za 87-letnega Rebolja, ki je takrat bival v Šentvidu pri Vipavi (današnji Podnanos).⁴³

Številni duhovniki so se bili prisiljeni preselili iz tržaško-koprške škofije, ker niso imeli italijanskega državljanstva oziroma so jih preganjali – med njimi so bili Matej Škerbec, nekdanji dekan v Krkavčah, ki so ga Italijani pretepli in mu grozili s pištolo, Josip Košir, nekdanji župnik v Rožah pri Kopru, Josip Stržinar, nekdanji župnik na Katinari, Ivan Tiringner, nekdanji župnik v Podgorju v Istri, Alojzij Peterlin, nekdanji administrator v Ospu in vojni kurat, Franc Nartnik, nekdanji kaplan pri sv. Jakobu v Trstu, Anton Hreščak, nekdanji kurat v Slivju (Istra), Franc Bonač, nekdanji kaplan v Rojanu pri Trstu. Za Franca Bonača je vidno iz letopisa, da je potem deloval kot katehet v Ljubljani, kjer je februarja 1935 tudi umrl.⁴⁴ Po podatkih Rudolfa Klinca naj bi v med vojnoma iz tržaško-koprške škofije odšlo 40 duhovnikov.⁴⁵

V začetku leta 1927 so italijanske oblasti odvezle italijansko državljanstvo Davidu Doktoriču, narodno zelo dejavnemu duhovniku v Gorici, kjer je bil organist, pevovodja, kanclist v škofijski pisarni in župnik pri sv. Ignaciju. Marca 1927 je prišel v ljubljansko škofijo in prosil Jegliča za službo, tako je do svojega odhoda v Argentino leta 1936 služboval v Brniku in v Radomljah.⁴⁶

Za bivanje v Kraljevini Jugoslaviji pa je prosil tudi župnik v pokoju, častni kanonik stolnega kapitlja v Trstu, Josip Grašič, ki se je želel preseliti v Spodnji Brnik (jeseni 1931). V svoji prošnji je navedel, da je 45 let služboval v tržaško-koprski škofiji, od tega 40 let v Beramu v Istri.⁴⁷ Tam bi tudi ostal, vendar pa se je 24. marca 1929 dogodil tragičen dogodek pri državnozborskih volitvah, oblasti pa so zato enega župljana obsodile na smrt, štiri pa na štiridesetletno zaporno kazen. Ker so tudi njemu zaradi njegovega slovenskega rodu zagrozili s posledicami, se je preselil v zapuščeno kaplanijo Ubeljsko, vendar je, ker se je želel preseliti domov, izviral je namreč iz Gorenjske, prosil ljubljanskega škofa za upravo manjše duhovnije. Ta mu je odgovoril, da lahko pride v Brnik, kjer bo

³⁸ NŠAL, ŠAL V, f. 269, Zapisnik z dne 12.–15. 10. 1928.

³⁹ Klinec: Primorska duhovščina pod fašizmom, str. 14.

⁴⁰ NŠAL, ŠAL V, Duhovniki tuji, f. 51, Pisma in dopisi, 1919–1921.

⁴¹ Klinec: Primorska duhovščina pod fašizmom, str. 34.

⁴² NŠAL, ŠAL V, Duhovniki tuji, f. 51, Pisma, 10. 9. 1927.

⁴³ NŠAL, ŠAL V, Duhovniki tuji, f. 51, Pisma, 6. 6. 1927, 7. 6. 1927.

⁴⁴ Letopis ljubljanske škofije za leto 1935, str. 238.

⁴⁵ Klinec: Primorska duhovščina, str. 34.

⁴⁶ Primorski biografski leksikon, I. knjiga, str. 292, NŠAL 331, f. 27c, 27. 8. 1927, 30. 8. 1927.

⁴⁷ NŠAL, ŠAL V, Duhovniki tuji, f. 51, Pisma, 16. 8. 1931.

pomagal pri službi božji, pri Kraljevi banski upravi pa je tudi prosil za mesečno podporo zanj.⁴⁸ Grašič je bil leta 1931 tudi nastavljen v Spodnjem Brniku.⁴⁹

Način, ki so ga oblasti uporabile pri Grašiču in Rebolju, je bil eden od ukrepov italijanskih oblasti, na katerega so se znebile slovenskih duhovnikov. Pri duhovnikih, ki so bili rojeni na območju tržaško-koprške škofije pa so posegli po drugih sredstvih, kot je premestitev v srednjo ali južno Italijo ali zaporna kazen. Duhovnikom, rojenim na območju ljubljanske škofije, so kljub dolgoletnemu službovanju v tržaško-koprski škofiji takoj po odhodu v pokoj odklonili tako pokojnino kot državljanstvo, to pa je za stare in bolne duhovnike v hudih finančnih težavah pomenilo selitev v ljubljansko škofijo k sorodnikom ali v manjše župnije, ki pa so jih zaradi starosti ali bolezni le stežka upravljali.⁵⁰ V letopisu tržaško-koprške škofije za leto 1926 najdemo te duhovnike, ki so bivali v ljubljanski škofiji: Mateja Škerbca, Jožefa Koširja, Janeza Tiringarja, Jožefa Stržinarja. Škerbec in Tiringar sta bila v pokoju, Jožef Košir pa župnik v Radomljah.

Podobno je bilo tudi v drugih škofijah. Tako sta iz poreško-puljske škofije prišla Valentin Jereb, ki je prišel v Ljubljano julija 1918, in Franc Nachtigal. Iz goriške nadškofije so prišli: Ivan Kunšič, nekdanji župnik v Cerknem, Janez Habjan, kaplan v Črničah, ki se ni niti želel vrniti, saj je kot oviro navedel neznanje italijanskega jezika,⁵¹ tako da je bil nastavljen v ljubljanski škofiji kot kaplan v Vinici,⁵² ter Janez Bešter, nekdanji dekan v Postojni. Jeglič ga je nastavil za župnika v Dobu pri Domžalah ter številni drugi.

V škofijo so prihajala razna pisma s prošnjami duhovnikov za pomoč. Tako je ljubljanskemu škofu pisal župnik v Vratih v dekanatu Trbiž, kjer je bilo še posebno težko, saj je bil del župnije v Italiji, del pa v Avstriji in je v tistem trenutku moral prositi za državljanstvo. Tako je opisal dogodek: na veliki četrtek 1919 je bil klican k umirajočemu verniku na avstrijski strani, na meji ga je pričakala žena umirajočega ter jokala in prosila, naj pride k umirajočemu podelit poslednje zakramente, vendar je bil župnik obdan s karabinjerji, ki ga niso pustili

na drugo stran. Kljub temu je stopil k ženi, da bi jo potolažil, potem so ga karabinjerji prijeli, vklenili in odpeljali v Trbiž, vtaknili v zapor ter na veliki petek zvečer izpustili, češ naj sedaj pokoplje tedaj že mrtvega moža. Po tem dogodku je imel redno obiske v župnišču. Na enem od zaslišanj je odvrnil: »*Io sono jugoslavo, ma anche restero jugoslavo*«. Zato je moral za pol leta v izgnanstvo na Sardinijo, od tam pa se je vrnil še vedno nezlomljen Jugoslovan. Škofa je zaprosil za župnijo, saj je bil zaradi bolehnosti in pritiskov utrujen.⁵³

Gorje nam Slovencem, ako nas dobi Lah v roke!⁵⁴ ali Sklep

Podroben vpogled v razmišljanje škofa Jegliča kaže, da je glavno oviro za obstoj slovenskega naroda videl v Italijanih in njihovem prodoru na vzhod. Ob podrobnem spremljanju političnih razmer je v svoj dnevnik redno pisal pripombe. Te njegovo prepričanje potrjujejo. Ko so se vrstile težave zaradi razkosanih župnij ob meji, je izjavil: *Lahi so vse strategično važne točke zase pridobili. Lahi so par let ozemlje proučevali, povpraševali za vrelce in studence ter so prema tem zasnovali svoje državne meje. Naši niso nič študirali in hitro odjenjali. Velika škoda!*⁵⁵ Ko je jugoslovanska vlada podpisala zvezo s Francijo, si je tako oddahnil: *Sedaj bomo zavarovani zoper Labe, ki vedno na to preže, kako bi našo državo napadli in nam še nekaj zemlje vzeli.*⁵⁶ Med eno številnih vladnih kriz v Beogradu je zapisal: *Ob mejah pa čaka Lah. Namerava našo državo razkosati. Hrvatje se pa k njemu zatekajo. Naša armada se tudi pripravlja. Gorje nam Slovencem, ako nas dobi Lah v roke!*⁵⁷ Jegličovo delo za primorske Slovence in njegova posredovanja v Vatikanu je mogoče gledati iz več strani. V prvi vrsti je želel vernikom zagotoviti verski pouk v domačem jeziku, saj le to zagotavlja uspešno dušnopastirsko delovanje. Po drugi strani pa se je navadno postavil na stran preganjanih in trpečih ter se zanje zavzel. Pod Avstrijo se je v takšnem primeru odzval tako, da je preprosto odšel k cesarju v Dunaj in poskušal pri številnih uradnikih in ministrih doseči zeleno. Po prvi svetovni vojni in za primorske Slovence pa se je lahko obrnil le na Vatikan, vendar tam za zatirane Primorce ni bilo posluha in kaj več kot dvoumne obljube pri proitalijansko usmerjenih, ki so vladali v Vatikanu, ni mogel doseči. Delovanje

⁴⁸ NŠAL, ŠAL V, Duhovniki tuji, f. 51, Pisma, 27. 7. 1931, 3. 8. 1931.

⁴⁹ Letopis ljubljanske škofije za leto 1932, Ljubljana: Jugoslovanska tiskarna, 1932, str. 65.

⁵⁰ NŠAL, ŠAL V, Duhovniki tuji, f. 51, Pisma in dopisi.

⁵¹ NŠAL, ŠAL V, Duhovniki tuji, f. 51, Pisma, 5. 2. 1920.

⁵² Letopis ljubljanske škofije za leto 1926, str. 21.

⁵³ NŠAL, ŠAL V, Duhovniki tuji, f. 51, Pismo 8. 12. 1920.

⁵⁴ NŠAL 331, f. 27c, 1. 1. 1929.

⁵⁵ NŠAL 331, f. 27c, 20. 5. 1925.

⁵⁶ NŠAL 331, f. 27c, 22. 11. 1927.

⁵⁷ NŠAL 331, f. 27c, 1. 1. 1929.

škofa Jegliča pa je po njegovem odstopu julija 1930 nadaljeval škof Gregorij Rožman vse do začetka vojne, ko je tudi večji del preostale ljubljanske škofije prišel pod Italijane.

Viri in literatura

Viri

Arhiv Republike Slovenije (ARS)

AS 58, Pisarna za zasedeno ozemlje, 1918–1922, f. 1

Nadškofijski arhiv Ljubljana (NŠAL)

NŠAL 331, Škof Anton Bonaventura Jeglič, f. 23, 27c, 40

ŠAL V, Duhovniki tuji, f. 51

ŠAL V, Škofije tuje, f. 255

ŠAL V, Škofovska konferenca, f. 268, 269

Časopisi

Slovenec, 1928–1929

Literatura

Dolar, France Martin: Jeglič in cerkvenopolitična vprašanja po letu 1918. *Jegličev simpozij v Rimu* (ur. Edo Škulj). Celje: Mohorjeva družba, 1991, str. 318–319.

Jagodić, Jože: *Nadškof Jeglič*. Ljubljana: Jugoslovanska knjigarna, 1941, str. 597.

Kacin-Wohinz Milica: Primorski Slovenci in fašizem. *Primorska srečanja* 19 (1995), str. 419–421.

Kacin-Wohinz, Milica; Pirjevec, Jože: *Zgodovina Slovencev v Italiji 1866–2000*. Ljubljana: Nova revija, 2000, str. 27.

Klinec Rudolf: *Primorska duhovščina pod fašizmom*. Gorica: Mohorjeva družba, 1979, str. 35.

Klinec, Rudolf: *Zgodovina goriške nadškofije 1751–1951*. Gorica: Mohorjeva družba, 1951, str. 51.

Kralj, Franc: Škof Anton Bonaventura Jeglič in Primorski Slovenci. *Jegličev simpozij v Rimu* (ur. Edo Škulj). Celje: Mohorjeva družba, 1991, str. 395.

Kralj, Franc: Versko in cerkveno življenje v dobi dozorevanja slovenskega naroda. *Zgodovina cerkve na Slovenskem* (ur. Metod Benedik). Celje: Mohorjeva družba, 1991, str. 188.

Kralj Jerman, Lučka: *Janko Kralj, utišani in pozabljeni slovenski politik (1898–1944)*. Ljubljana: Družina, 2008, str. 73.

Letopis ljubljanske škofije za leto 1926. Ljubljana: Jugoslovanska tiskarna, 1926, str. 21.

Letopis ljubljanske škofije za leto 1932. Ljubljana: Jugoslovanska tiskarna, 1932, str. 65.

Letopis ljubljanske škofije za leto 1935. Ljubljana: Jugoslovanska tiskarna, 1935, str. 238.

Primorski biografski leksikon, I. knjiga. Gorica: Goriška Mohorjeva družba, 1974, str. 292.

Sedej, Andrej: Škof Jeglič in goriški nadškof Sedej. *Jegličev simpozij v Rimu* (ur. Edo Škulj). Celje: Mohorjeva družba, 1991, str. 88–91.

Zusammenfassung

DIE SLOWENEN AUS PRIMORSKA (SLOWENISCHES KÜSTENLAND) UND ANTON BONAVENTURA JEGLIČ, BISCHOF VON LJUBLJANA

Am Ende des Ersten Weltkriegs zerfiel die österreichisch-ungarischen Monarchie aufgrund der militärischen Niederlage, und Italien besetzte Primorska, das Slowenische Küstenland (Görz, Triest, Istrien), einen Teil von Notranjska, dem ehemaligen Innerkrain (Bezirk Postojna, Gerichtsbezirk Idrija), und das Kanaltal. Nach der faschistischen Übernahme der italienischen Staatsgewalt löschte die Regierung in den Jahren von 1923 bis 1929 durch Gesetze und Königs- und Präfekturdekrete alle äußeren Zeichen der Existenz der nationalen Minderheit aus und zerstörte alle kulturellen, wirtschaftlichen und sozialen Institutionen mit slowenischem Charakter.

Die Priester aus Primorska wandten sich an den Bischof von Ljubljana, Anton Bonaventura Jeglič, der ein bekannter Befürworter des Slowenentums und ein Vermittler für Unterdrückte war. So hatte Jeglič schon bald nach Kriegsende mit Bedauern die Schwierigkeiten des Triester Bischofs Andrej Karlin und des Bischofs von Krk, Anton Mahnič, verfolgt, die von der neuen italienischen Obrigkeit aus ihren Diözesen vertrieben worden waren. Jeglič reiste auf Wunsch der Priester aus Primorska mehrmals in einer Delegation mit ihnen in die Vatikanstadt und setzte sich bei den Kardinälen und beim Papst für die Erneuerung des slowenischen Gottesdienstes und für die Vereinigung der slawischen Christen in Italien unter einem Bischof ein, jedoch waren alle Versuche aufgrund der im Vatikan herrschenden proitalienischen Überzeugung und des Drucks der italienischen Regierung mehr oder minder erfolglos.

Zahlreiche Priester waren gezwungen, Primorska zu verlassen, da sie von der italienischen Obrigkeit aufgrund ihrer aufrechten Haltung und ihres

Festhaltens an der slowenischen Predigt in der Kirche und am slowenischen Religionsunterricht verfolgt, mit dem Tod bedroht und malträtirt wurden. Ähnliche Schwierigkeiten hatten zahlreiche Priester, die in Krain geboren waren, aber ihren Dienst in Primorska versahen. Da ihnen die italienische Obrigkeit die Staatsbürgerschaft nicht

anerkannte, waren sie gezwungen, fortzuziehen; sie verloren auch ihr Einkommen, sodass sie sich ebenso an den Bischof von Ljubljana wandten. Jeglič teilte ihnen je nach den Möglichkeiten eine Pfarrei zu oder setzte sich bei den jugoslawischen Behörden für die Beziehung einer Rente ein.